

"...ועתה הייתי לשני מחנות"

בפתח פרשת וישלח מתוארות ההכנות של יעקב אבינו לפני המפגש המתקרב עם עשו אחיו. המפגש אינו צפוי להיות קל, בשל משקעי העבר. עשו, מן הסתם, לא יכול לשכוח כיצד לקח יעקב מאביהם את הברכות, אשר מיועדות היו עבורו. וכך מתוארות ההכנות של יעקב אבינו לקראת מפגש זה:

וַיֵּרָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֵר לוֹ וַיַּחֲץ אֶת הָעֵם אֲשֶׁר אִתּוֹ וְאֵת הַצֹּאן וְאֵת הַבָּקָר וְהַגְּמָלִים לְשְׁנֵי מַחֲנֹת. וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא עֵשָׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנֶּשְׂאָר לְפָלִיטָה. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וְאֱלֹהֵי אָבִי יִצְחָק ה' הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמִוְלַדְתְּךָ וְאִיטִיבָה עִמָּךְ. קִטְנֵנִי מִכָּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֲמֻת, אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדְּךָ כִּי בְמִקְלֵי עֲבָרְתֵי אֵת הִירְדֵן הִזָּה וְעַתָּה הִיִּיתִי לְשְׁנֵי מַחֲנֹת. הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אַחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי יֵרָא אֲנֹכִי אִתּוֹ פֶּן יָבֹא וְהִכְנִי אִם עַל בְּנֵים. וְאֵתָה אֲמַרְתָּ הֵיטֵב אִיטִיב עִמָּךְ וְשָׁמַתִּי אֵת זֶרְעֶךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא יִסָּפֵר מְרֹב. וַיִּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אַחִיו. עֲזִים מְאֻתָּים... כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה פָּנָיו בְּמִנְחָה הַהֲלֹכָת לְפָנָיו וְאַחֲרָי כֵּן אֲרָאָה פָּנָיו אוֹלֵי יֵשָׂא פָּנָי

בהמשך הפרשה מתגלים עשו ואנשיו לעיני יעקב, ואז מתואר מעשה נוסף שעושה יעקב:

וַיֵּשָׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מְאוֹת אִישׁ וַיַּחֲץ אֵת הַיְלָדִים עַל לֵאָה וְעַל רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת. וַיִּשֶׂם אֵת הַשְּׁפָחוֹת וְאֵת יְלָדֵיהֶן רֵאשֻׁנָה וְאֵת לֵאָה וַיְלַדְיָהּ אַחֲרָיִם וְאֵת רָחֵל וְאֵת יוֹסֵף אַחֲרָיִם. וְהוּא עָבַר לְפָנֵיהֶם... (ל"ג, א-ג)

מעשה זה אינו משתלב כראוי עם מה שקראנו קודם לכן. כיצד ייתכן שיעקב חוצה את משפחתו רק עתה. הרי כבר קודם לכן נזכר השיקול שהביאו לערוך חצייה זו - הרצון להשאיר פליטה אם עשו יפתח במלחמה - ועל פיו נעשתה חצייתו של העם והרכוש. מדוע דווקא במשפחתו לא נעשתה חצייה זו מלכתחילה?²

1. כך מספור הפסוקים ברוב מהדורות התנ"ך. במהדורת קורן, פסוקים אלו הם ז-כ.
2. ר' אברהם בן הרמב"ם עמד על בעיה זו בפירושו לתורה (ל"ג, א) והציע לכך כמה אפשרויות הסבר: "דומני שהוא ע"ה כבר חצה את הבהמות ואת העם אשר אתו לשני מחנות ואפשר שהשאיר אותם כך עד זמן פגישת עשו, ויתכן גם כן שהיה חוזר מדיעה זו ואסף אותם אל מחנה אחד כאשר נתחזק בתפלתו שוב כאשר בא בלבו לפייסו במנחה, ועוד יותר מזה מה שנתחזק בנבואתו ממאמר המלאך אליו 'כי שרית'. ועל כל פנים לא חצה את בניו ולא את

בקריאת הפסוקים מתעוררות גם מספר בעיות לשוניות:

א. לשון 'חצייה'

נסה לבחון פעם נוספת את אחד הפסוקים שהבאנו, אולם הפעם מהצד הלשוני:

...וַיַּחַץ אֶת הַיְלָדִים עַל לֶאֱהָ וְעַל רַחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשָּׁפְחוֹת. וַיִּשֶׂם אֶת הַשָּׁפְחוֹת וְאֶת יְלִדֵיהֶן רֵאשֹׁנָה וְאֶת לֶאֱהָ וְיְלִדֵיהָ אַחֲרָיִם וְאֶת רַחֵל וְאֶת יוֹסֵף אַחֲרָיִם (ל"ג, א-ב).

הפסוק מדבר על פעולת חצייה, כלומר יעקב חוצה את משפחתו לשני חצאים - שתי קבוצות.³ אולם המשכו של הפסוק מתאר לפנינו שלוש קבוצות: השפחות וילדיהן, לאה וילדיה, רחל ויוסף. זאת ועוד: מה התועלת שיש ליעקב מחצייה זו? שלוש קבוצות קטנות כל כך (2-7 נפשות), כמה כבר יוכלו להתרחק זו מזו, ולהתחמק מארבע מאות לוחמים?

ב. משמעותם של 'ראשון' ו'אחרון'

ישנו קושי לשוני נוסף בפסוקים אלו: אם מדובר בצעידה טורית בזה אחר זה, כיצד ניתן להבין את העובדה ששתי קבוצות מתוארות בפסוקים כ'אחרונות'. בשאלה זו כבר נערכו דיונים, וניתנו תשובות מחוכמות.

הרשב"א מתאר ויכוח על משמעות המילה "אחרון" בספר חגי (ב', ט). הנביא נקרא שם לדבר אל זקני העם העומדים מול הבית השני שזה עתה הוקם, ומראהו "כְּאִין בְּעֵינֵיהֶם" (ב', ג), כאשר הם נזכרים במראהו המפואר של הבית הראשון. הנביא מעודד אותם, ומודיע להם שהקב"ה מתכוון למלא את הבית הזה כבוד, עד ש"גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון" (ב', ט). מפסוק זה רצו לקנטר את היהודים, ולטעון שהבית השני אחרון היה, ולא יהיה אחריו בית שלישי. וכך לשונו של הרשב"א:

נשיו בשתי המחנות אלא שאירם עמו כדי שיהיו נושעים בתשועתו או יאבד באבדם. **וישם את השפחות [וגו']** - אין זה כדי להבריח את האחרון בהם אם יכמין עשו ויהרוג את הראשון, שהרי הכל בניו ונשיו! אלא כך גוזר הסדר, שיכסה הפחות במעלה את הגדול במעלה ויתאחר היותר נכבד במעלה עד לבסוף. וזה מנהג נהוג עד עכשיו על פי הרוב למלכים וכיוצא בהם" פירוש רבינו אברהם בן הרמב"ם, מהד' ששון, לונדון תשי"ח, עמ' קי (על בראשית ל"ג, א). ר' אברהם מעלה את שאלת היחס בין שתי החציות, ומציע מספר הסברים אפשריים. במאמר זה בחרנו ללכת בדרך אחרת.

3. אנו מניחים שפעולת 'חצייה' אמורה לחלק לשני חצאים, כפי שנאמר בתחילת הפרשה (ל"ב, ח): **"ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות"**. אמנם מצאנו במקרא גם חלוקה לשלושה או לארבעה חלקים המכונה 'חצייה'. ראה: שופטים ז', טז; ט', מג; דניאל י"א, ד. אולם עדיין נראה שהשימוש העיקרי במילת חצייה משמעותו חלוקה לשניים. לדוגמה: במדבר ל"א, כז; שמות כ"א, לה; יחזקאל ל"ז, כב; מ"ב ב', ח; ב', יד.

"...ועתה הייתי לשני מחנות"

ללמד את בני יהודה, להשיב אמרים אמרי אמת וכתוב יושר, ישר בעיני לכתוב לפניכם, על כי אמר באזני אחד נכבד, עבר עליכם עתה מקרוב. כי דבר בתוך העדה ביום הקהל, אחד מחכמי האומות ישמעאלים ומלא אזנים בדבריו. ואמרתם לאמר לכם תשובה על דבריו. על כן ראיתי לכתוב בספר, את אשר נתווכח עמי אחד מחכמיהן באותן הדברים. ויותר מהמה בדומה מה ששמעתם דירושה ראשונה ושניה יש להם, שלישית אין להם. ואסדר לפניכם דרך קצרה מה שעשה החולק עלינו עיקר, ועיקרי דברי התשובה.

...חזר ובא עלי מצד אחר, ואמר: הנה הכתוב אומר שאין בית אחר הבית השני, שכן כתוב: 'גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון, מן הראשון'. הנה שקראו אחרון, ואם יש אחר לאחריו, לא יקרא לזה אחרון.

על שאלה זו עונה הרשב"א:

אמרת: לא קראו אחרון, אלא בהצטרף אל הראשון. וכמוהו: 'וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה, ואת לאה וילדיה אחרונים, ואת רחל ואת יוסף אחרונים'. הנה קראה ללאה וילדיה אחרונים, אע"פ שרחל ויוסף אחרונים להם, אלא שקראם אחרונים בהצטרף אל השפחות וילדיהן.

אמר: זה בדיבור בני אדם שאינם יודעים, ולא בידם האיחור. אבל בדברי הנביא שיודע האמת, לא יבא.

אמרת: יבא אפילו במה שיאמר לנביא מפי הגבורה. שכן כתוב במה שאמר הוא יתעלה למשה: 'והיה אם לא יאמינו, ולא ישמעו לקול האות הראשון, והאמינו לקול האות האחרון. והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה, ולקחת (גם) ממימי היאור'. הנה שקרא לאות השני אחרון, אע"פ שבא אחריו אות המים (שם).

הרשב"א טוען אם כן, שמשמעות המילה 'אחרון' בכמה מקומות, היא 'המאוחר', ולא 'הסופי', וראיה לכך הוא מביא גם מפרשתנו וגם מאותות משה במצרים.⁴ משמעות זו של 'מאוחר' למילה 'אחרון', מוכחת מהעובדה שהמילה הנגדית - 'ראשון', מוכרת גם במשמעות של 'מקדים', כפי שפירש רש"י בנוגע ליום השבתת החמץ בחג הפסח:

'אך ביום הראשון תשביתו שאר' - מערב יום טוב. וקרוי 'ראשון' לפי שהוא לפני השבעה, ומצינו מוקדם קרוי ראשון, כמו: 'הראשון אדם תולד' (איוב ט"ו, ז), הלפני אדם נולדת. או אינו אלא ראשון של שבעה, תלמוד לומר: 'לא תשחט על חמץ' (שמות ל"ד, כה), לא תשחט הפסח ועדיין חמץ קיים (רש"י, שמות י"ב, טו).

לדעת בעל התוספות י"ט שימוש במשמעות זו מצוי גם בלשון המשנה (דמאי פ"ז מ"ג, ד"ה ומעשר שני באחרונה).

מפרשים אחרים של המשניות מעירים, שגם אם נבין את המילה 'אחרון' במשמעות המקורית של 'סופי', גם אז אין לכופרים אלו אחיזה בפסוק. כך לדוגמה ר' משה זכותא בספרו קול הרמ"ז (ירושלים תשנ"ב) שכתב:

4. ראה גם פירושו של ע' חכם, דעת מקרא, שמות ד', ח-ט, ושירי המאה א, עמ' 65-63.

אין תשובתם שלימה שעוד יש להם פ"פ [= פתח פתוח] לומר דהתם איכא אחרונים ב' זימני אבל היכא דאיכא ראשון ואחרון יאמרו שהוא כפשוטו. ומאותות משה אין ראייה דהתם כשא"ל ה' האות האחרון עדיין לא ידע משה מן השלישי... אבל התירוץ הנכון הוא שנקרא אחרון ממש לבנין ידי אדם, כי השלישי יכוננוה ה' כמו שכתוב ביחזקאל, שאותו הבית עדיין לא נבנה. וכן אמרו בזוהר פ' פנחס רכ"א א' (קול הרמ"ז, דמאי פ"ז מ"ג).

ובחידושי מהר"ח על המשנה מציע דרך אחרת:

אבל הרב אבן עזרא כתב בפ"י החומש, וז"ל: ואמר הכתוב האחרון ואע"פ שיש שם אות שלישי בעבור שלא הראה לו עתה רק שני אלה האותות כי השלישי עתיד לעשותו, עכ"ל. פ"י: שב' אותות עשה לו הש"י עתה, דהיינו המטה שנהפך לנחש, והשניה 'הבא [נא] ידך בחיקך כו'. אבל אות ג' אמר לו לעשותו שם במצרים 'ולקחת את מימי היאור [צ"ל: ולקחת ממימי היאור] כו'. אבל אפילו לפי הרב אבן עזרא שם בחגי ב', ג"כ כבר ראו את בית ראשון וגם בית שני, כמ"ש שם לפני זה בפסוק ג': 'מי בכס הנשאר אשר ראה את הבית הזה בכבודו הראשון ומה אתם רואים אותו עתה הלא כמוהו כִּאֵן בעיניכם', על זה אמר בפסוק ט': 'גדול יהיה כבוד הבית [הזה] האחרון כו'. נמצא אלו שנים ראו, והשלישי שיהיה לעתיד לא ראו, לכן קורא אותו אחרון⁵ (חידושי מהר"ח, דמאי שם).

כל השאלות שהעלינו נובעות מכך שעד עתה הלכנו בדרך ההבנה המקובלת, המבינה ששני המחנות הלכו זה אחר זה. הראשון - כדי לבחון את כוונותיו של עשו, והשני, שבו בני המשפחה - נותר במרחק רב מאחור, כשבאפשרותו לברוח אם יוכה המחנה הראשון,⁶ ובהמשך פונה יעקב לחצייתו התמוהה של מחנה זה עצמו. כך לדוגמה הבין גם מלבי"ם:

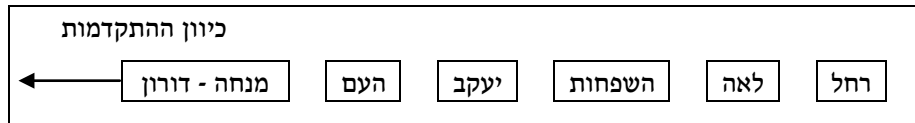
ויחץ את העם עם הצאן והבקר לשני מחנות, היינו שמן העם שאתו, דהיינו הנשים והטף, עשה מחנה אחת, ומן המקנה והרועים עשה מחנה שניה. ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת, דהיינו המקנה והרועים, והכהו, יהיה בתוך כך הנפשות לפליטה, כי אז יודע שבא למלחמה וינוסו או ילחמו אתו (מלבי"ם, ל"ב, ח-ט).

5. רעיון נוסף בנושא זה שמעתי מהרב יעקב מדן שבאותה שעה מיועד היה הבית להיות האחרון. אלא שמשחטאו נדחתה משמעותה המלאה של הנבואה, והיא קיבלה משמעות מוקטנת, כפי שגם 'כבודו הגדול' של הבית התממש רק בצורה מצומצמת, בגובה פיזי של הבניין ובעשר שנים נוספות שעמד על מכונו לפני שחרב (ראה בבא בתרא ג ע"א) - תוספת כבוד שאינה משמעותית כל כך, ולא סביר שהיא הייתה כוונתה המקורית של הנבואה.

6. ראה לדוגמה במדרש בראשית רבה וישלח פרשה עו ג, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 899: "לימדתך תורה דרך ארץ של יהא אדם נותן כל ממנו בזוית אחת, ממי את למד מיעקב - 'ויחץ את העם וגו' ויאמר אם יבא עשו וגו'". ובמהדורת וילנא עמ' 292, נוסף כאן: "וכן הוא אומר 'ויחביאם חמשים איש במערה'... (מל"א ח"ח, ד)". כך גם בהמשכו של המדרש (פרשה עח ת, מהד' תיאודור-אלבק עמ' 925) המביא את הפתגם: "אחרון אחרון חביב".

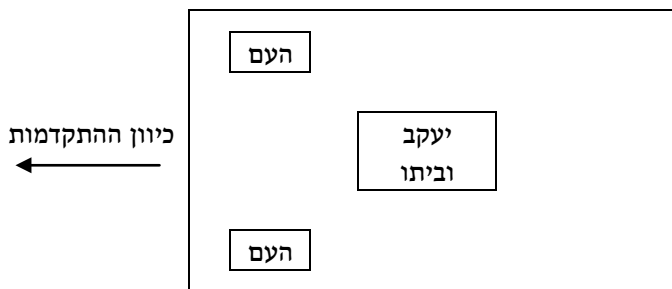
"...ועתה הייתי לשני מחנות"

קצת קשה להבין לפי פירושו את ה'בחינה' שנעשית כאן לעשו: הרי ייתכן שעשו לא התכוון להכות את מחנה הרכוש, כיוון שמטרתו העיקרית היא לפגוע ביעקב, והרכוש הרי יהיה שללו לאחר שיכה את יעקב אחיו, ואם כן לשם מה יפגע בו?

הצעה חדשה

ייתכן שצריך להבין את מעשה החצייה בדרך שונה, שבה יתיישבו הבעיות שהעלינו. אין מדובר על חציית טור ההולכים לאורכו, אלא מדובר על חציית הטרור לרוחבו, לשני מחנות המתקדמים זה לצד זה במקביל. שני מחנות אלו צועדים מאחורי משלחות המנחה המקדימות לפניהם. לאחר כל אלה מופיע יעקב עם משפחתו (בלשון הצבאית מוגדרת תנועה כזו: "שניים לפנים").

חציית המשפחה באה כשלב שני, וגם היא נעשית באותה צורה:⁷ השפחות מתקדמות ראשונות, ובניגוד להבנתנו הקודמת, הן אינן מופיעות כקבוצה אחת, אלא כשתי קבוצות במקביל, כל שפחה עם שני בניה ממוקמת בצד שונה, ומאחורי כל שפחה צועדת גברתה עם בניה. כך גם סדר השבטים בכתוב, בירידתם למצרים (בראשית מ"ו): בני לאה, בני זלפה, בני רחל, בני בלהה - אלא ששם החשיבות היא להולך ראשונה, וכאן - לצועד מאוחר יותר.

לשון המדרש מסייעת להבנתנו: המדרש אומר, שיעקב הכין את עצמו לשלושה דברים - למלחמה, לתפילה ולמנחה.⁸ נעקוב אחר לשון הפסוקים, ונראה כיצד מצויות בפסוקים שלוש הכנות:

7. בחציית המשפחה נראה שהכול יודו, שהמטרה אינה הכנה למלחמה, אלא רק יתרון בסיכויי ההישרדות.

8. ראה תנחומא (בובר) וישלח ו, עמ' 165. בלשון המדרש מופיע בתחילה סדר שונה: "והתקין עצמו לשלושה דברים לתפלה ולדורון ולמלחמה" אולם מיד ממשיך המדרש: "לדורון מנין ותעבור המנחה על פניו וגו' (שם כב) למלחמה מנין ויאמר אם יבא עשו וגו' (שם ט) ואם כך

ויירא יעקב מאד ויצר לו:

1. ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות. ויאמר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והקהו והיה המחנה הנשאר לפליטה.
2. ויאמר יעקב אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק ה' האמר אלי שוב לארצך ולמולדתך ואיטיבה עמך. קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדך כי במקלי עברתי את הידון הזה ועתה הייתי לשני מחנות. הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והפני אם על בנים. ואתה אמת היטב איטיב עמך ושמתי את זרעך כחול הים אשר לא יספר מרב.
3. וילן שם בלילה ההוא ויקח מן הבא בידו מנחה לעשו אחיו. עזים מאתים... כי אמר אכפרה פניו במנחה ההלכת לפני ואחרי כן אראה פניו אולי ישא פני.

המנחה נמצאת בסוף, לפני מתוארת התפילה, והחצייה מצויה בראש. ממילא ברור שהמדרש הבין, שהחצייה של העם שנעשתה בתחילה היא הכנה למלחמה.⁹ נדגיש: הכנה למלחמה, ולא ל'ברחה של הישרדות' בלבד! מדובר כאן בתכנון טקטי: המילים "והיה המחנה הנשאר לפליטה" אין משמען שהם יהיו פליטים נמלטים, אלא מפלטים אשר יושיעו את המחנה המוכה.¹⁰ מאחורי המנחה ההולכת צועד כל העם אשר ליעקב, אולם אין הם צועדים בקבוצה אחת. הם צועדים ב'תבנית קרב' של שתי קבוצות מקבילות המתקדמות יחדיו. מהתנהגותו של עשו לפני תגלה כוונתו - האם יערוך גם הוא את אנשיו במבנה קרבי הנגזר מפיצול הכוחות שלפניו, או שפניו לשלום, והוא מוכן לעבור בתווך ביניהם ישר אל יעקב? גם אחרי שיעבור, יהיו שני המחנות האלו בהמתנה על זנבו, ויחייבו אותו לנהוג בזהירות מרבית. זו היא אם כן היערכותו של יעקב למלחמה.

לפי דרכנו זו בהסבר פרשת יעקב וביתו כאן, אין צורך לכל התשובות שהצגנו בהבנת המילה "אחרון". אמנם יפות ומחוכמות הן, אך בפשט הדברים כפי שהראינו למעלה, כמו שבחציית העם והרכוש מדובר בחצייה לרוחב השיירה ולא לאורכה, כך גם בחציית המשפחה מדובר בחצייה רוחבית, והחצייה מחלקת בין רחל ולאה, כאשר לכל אחת מהן מקדים יעקב את שפחתה וילדיה. פסוקים א-ב אינם במבנה של כלל ופרט. פסוק א עוסק בחצייה, ואילו פסוק ב עוסק בהקדמתה של כל שפחה לגברתה.

- סדר ההכנות מופיע בפסוקים להבנתו של המדרש בסדר שכתבנו: מלחמה, תפילה ומנחה, ובדומה לזה כותב גם רש"י (ל"ב, ט). בשינוי הסדר של שלושת הדברים במקורות השונים דן כבר הרב מרדכי ברויאר בספרו **פרקי בראשית ב**, אלון שבות תשנ"ט, עמ' 554-551.
9. במציאת המקור לכך שיעקב התכוון למלחמה, ראה טענתו של הרב מרדכי ברויאר (לעיל, הערה 8, עמ' 552-553) שהייתה לחז"ל מסורת על כך, וכן את הסברו של מ' סבתו (פגישת יעקב ועשיו, **המעין** כ, תש"מ, עמ' 8-1), שגם הוא מסיק בדומה לדרך שהצענו כאן, שאת ההכנה למלחמה ניתן לראות ממבנה הפסוקים, אולם הוא מוכיח זאת בצורה שונה.
10. הרב מרדכי ברויאר בספרו (לעיל, הערה 8), כבר העיר על הקושי שיש בפירושו של רש"י בנקודה זו, שהרי אין לכנות הינצלות על ידי בריחה 'מלחמה'.

“...ועתה הייתי לשני מחנות”

מדובר אם כן בשתי קבוצות של הגבירות וילדיהן, ההולכות אחרי שתי הקבוצות של השפחות ובניהן. לפי זה אנו מוצאים שאכן החצייה היא חלוקה לשניים ולא לשלושה (בהסתכלות רוחבית ולא טורית). ויש בידינו רווח נוסף, שנמצאו שתי קבוצות ששתיהן מהלכות 'אחרונות' (זו לצד זו).

עדיין עומד קושי אחד בפני ההסבר שהצענו: בפסוקי המפגש מתואר שרחל ויוסף הגיעו בסוף, ולא ביחד עם לאה ובניה:

וַתֵּשֶׁן הַשְּׁפָחוֹת הַנָּה וַיִּלְדֶינָה וַתִּשְׁתַּחֲוֶינָה. וַתֵּגֶשׁ גַּם לְאֵה וַיִּלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲוֶי וְאַחַר נָגַשׁ יוֹסֵף וְרַחֵל וַיִּשְׁתַּחֲוֶי (ל"ג, ו-ז).

אולם, נראה שגם את הקושי הזה ניתן לתרץ. דווקא משום שהקבוצות עברו משני צדיו של עשו, לא ניתן היה לסקור אותן יחדיו, וכפי שמצוי בכל טקס מסודר - ישנו צד כלשהו שאליו פונים ראשונה. גם בסיומה של התפילה כך אנו נוהגים. אנו אומרים שלום ומשתחוים כנפטרים מלפני המלך, אנחנו מקדימים שלום כלפי השמאל, שהיא ימינו של מי שבא מולנו, ורק לאחר מכן לכיוון השני.